

ІНТЕГРАЦІЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ НАУКИ У СВІТОВУ СПІЛЬНОТУ: ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ

UKRAINIAN PSYCHOLOGICAL SCIENCE INTEGRATION INTO THE WORLD COMMUNITY: MODERN CHALLENGES

У статті розглядаються інтегративні процеси у сучасній зарубіжній психологічній науці, аналізуються можливості інтеграції української психології у світовий науковий простір, зокрема це стосується вітчизняних напрацювань часів пандемії та російсько-української війни. Інтеграцію визначено як міру, за якою різні елементи даних і/або різноманітні стратегії аналізу цих елементів поєднуються так, щоб стати взаємозалежними у досягненні спільної теоретичної або дослідницької мети. Наголошено, що перші спроби інтеграції психологічних знань стосувалися інтеграції специфічно соціальних когнітивних процесів у повсякденне функціонування особистості, натомість нині акцентується на тісній співзалежності процесів, структури та розвитку особистості, а звідси й на мультирівневому моделюванні як чиннику інтеграції психологічних знань про особистість. Світоглядною основою інтегративної методології є принцип цілісності, що полягає у розумінні психіки як надзвичайно складної, багаторівневої, здатної до самоорганізації, що володіє здатністю підтримувати себе у стані динамічної рівноваги. На основі проведеного аналізу визначено світоглядну, теоретичну, прикладну, рольову та особистісну галузі інтеграції психологічних знань у контекст інших наукових дисциплін. Інтеграція психологічної науки передбачає також її деідеологізацію (повернення досвіду людей за межі ідеологічних орієнтирів). Акцентовано на необхідності врахування дисонансу інтегративних процесів української психологічної науки у світову, оскільки тривалий час вітчизняна психологія базувалася на пострадянських напрацюваннях, а інтеграція відбувалася переважно в практичній галузі, а не в теоретико-методологічній. Доведено, що загальною тенденцією світової, а нині й української психології є міждисциплінарність та інтеграція науки і практики.

Ключові слова: інтеграція, метапсихоло-

гія, педагогічна психологія, психологія розвитку, особистість.

The article examines the integrative processes in modern foreign psychological science, analyzes the possibilities of integrating Ukrainian psychology into the world scientific space, in particular, it concerns domestic achievements during the pandemic and the Russian-Ukrainian war. Integration is defined as the extent to which different elements of data and/or different strategies for analyzing those elements are combined in such a way as to become interdependent in achieving a common theoretical or research goal. It is emphasized that the first attempts to integrate psychological knowledge were related to the integration of specifically social cognitive processes into the daily functioning of the individual, but now the emphasis is on the close interdependence of processes, structure and development of the individual, and hence on multi-level modeling as a factor in the integration of psychological knowledge about the individual. The worldview basis of the integrative methodology is the principle of integrity, which consists in understanding the psyche as extremely complex, multi-level, capable of self-organization, capable of maintaining itself in a state of dynamic equilibrium. On the basis of the analysis, worldview, theoretical, applied, role and personal fields of integration of psychological knowledge in the context of other scientific disciplines were determined. The integration of psychological science also involves its de-ideologization (the return of people's experience beyond ideological guidelines). Emphasis is placed on the need to take into account the dissonance of integrative processes of Ukrainian psychological science in the world, since for a long time domestic psychology was based on post-Soviet developments, and integration took place mainly in the practical field, not in the theoretical and methodological. It has been proven that the general trend of world and now Ukrainian psychology is interdisciplinarity and integration of science and practice.

Key words: integration, metapsychology, pedagogical psychology, developmental psychology, personality.

УДК 159.9

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2023.50.5>

Зливков В.Л.

к.психол.н., доцент,
завідувач лабораторії методології
і теорії психології
Інститут психології імені Г.С. Костюка
Національної академії педагогічних
наук України

Лукомська С.О.

к.психол.н., доцент,
старший науковий співробітник
лабораторії методології і теорії
психології
Інститут психології імені Г.С. Костюка
Національної академії педагогічних
наук України

Постановка проблеми. Сучасна ситуація у психологічній практиці характеризується протистоянням традиційного (академічного) підходу і величезної кількості шкіл, напрямів, нових терапевтичних та психокорекційних підходів до розуміння теорії і практики цієї науки. Світоглядною основою інтегративної методології є принцип цілісності, що полягає у розумінні психіки як надзвичайно складної, багаторівневої, здатної до самоорганізації, що володіє здатністю підтримувати себе у стані динамічної рівноваги і продукувати нові структури та форми організації. Трансформація пси-

хологічного знання в умовах інформаційного суспільства, а особливо під час кризових ситуацій на кшталт пандемії COVID-19 та нинішньої російсько-української війни, зумовлює безперервні якісні й кількісні зміни, що впливають на вибір тем дослідження, їх організацію, методи та рівні аналізу, що, своєю чергою, ускладнює формування повного концептуального і формалізованого опису «метапсихології» та висуває на передній план динаміку розвитку психологічного знання, що особливо актуально в умовах інтеграції української психології у світовий науковий простір.

Теоретико-методологічні інтегративні процеси у сучасній зарубіжній психології

№	Напрямок інтеграції (ранжований за кількістю публікацій)	Кількість публікацій	Найбільш цитовані автори
1	Інтеграція якісних методів дослідження у сучасній педагогічній психології	46	В. Кларк (2019); М.Т. Макрудден, Дж. Маршанд і П. Шульц (2019)
2	Інтегративні моделі саморегуляції	37	М. Інзліч, К. Вернер, Дж. Бріскін, В.Б. Робертс (2021); І. Кім, С. Ю, К. Вольтерс, Е. Андермен (2023), Л. Веннерхольд, М. Фріз (2023), Д. Булієва, Дж. Хонг, Т. Нам (2021), Т. Клейнерт, К. Наш, Дж. Леота, Т. Кьонінг, Б. Шиллер (2022)
3	Інтеграція психологічних і теологічних знань	32	Дж Макконнел, В. Бакот, Е.Б. Девіс (2021); А. Ротман (2021); Х. Кешаварзі, Ф. Хан, Б. Алі, Р. Аваард (2020); В. Гатвей, М. Юрхауз (2021); Б. Строун, Е. Ноа (2022)
4	Інтеграція асинхронних і синхронних технологій навчання	18	Х.В. Осей, Х. Кватенг, К. Боатенг (2022); Дж. Когут, Д. Бурсікова, Д. Франк (2022); С. Ор (2023); Ді Фабіо (2020)
5	Інтеграція отриманих під час професійної підготовки знань, умінь та навичок у готовність до роботи психолога та педагога	11	М. Хулм, А. Олсон-Рост, Р. Сілвіян (2022); А.Швейнсберг, М. Дайер (2021); І. Бекфіш, Ан. Лаунчер, К. Стурмер (2021); Е.Д. Креймер, Д. Ріпінг (2020); Д.К. Майер, Р.А. Шульц (2020)
6	Інтеграція у контексті деідеологізації психологічної науки. Глобалізація психології	8	Н. Мальхерб (2022); Т. Тео, Б. Афіш (2020); Р. Перуа (2020); К. Хванг (2020); Дж. Вальзінер (2021)
7	Перспективи розвитку теорії інтеграції функцій (FIT, A. Treisman)	7	Дж.М. Вольф (2020); А. Крістіансен, Х. Егехт (2020); А. Лі, К. Фукуда (2022)
8	Розроблення інтегративної неопіажетівської/неоеріксонівської моделі розвитку	4	Дж. Юнг (2022, 2023)

Аналіз останніх публікацій. Теорію і дослідження особистості та індивідуальних відмінностей можна приблизно згрупувати відповідно до їхніх основних фокусів на структури міжіндивідуальних відмінностей, внутрішньоіндивідуальні процеси, які керують поведінкою та розвитком. Незважаючи на помітні винятки, ці галузі досліджень розвивалися відносно незалежними шляхами і навіть були описані деякими вченими як несумірні. Перші спроби інтеграції психологічних знань стосувалися інтеграції специфічно соціальних когнітивних процесів зі структурами ознак, і навіть було створено декілька таких моделей [1]. Нині ж акцентується на тісній співзалежності процесів, структури та розвитку особистості, які беруть участь у відповіді на те, що ми вважаємо ключовими питаннями психології особистості.

Концепція інтеграції стосується способу, у який різні елементи поєднуються, об'єднуються для досягнення певної епістемічної мети. Інтеграція була і залишається голов-

ним, але не єдиним методологічним принципом сучасної теоретичної психології. П. Базелі і Л. Кемп визначають інтеграцію як цілеспрямовану взаємозалежність між різними джерелами, методами чи підходами. По суті, інтеграція – це міра, у якій різні елементи даних і/або різноманітні стратегії аналізу цих елементів поєднуються так, щоб стати взаємозалежними (оскільки це двосторонній процес) у досягненні спільної теоретичної або дослідницької мети.

З огляду нашого дослідження, важливим є урахування дисонансу інтегративних процесів української психологічної науки у світову, оскільки тривалий час ми лише адаптували зарубіжні теорії та методики, а також базувалися на концепціях, розроблених на пострадянському просторі, за таких умов ми акцентуємо на необхідності визначення основних напрямів інтегративних процесів у зарубіжній психології з метою подолання наявного дисонансу з психологією вітчизняною.

Мета дослідження – проаналізувати напрями інтеграції вітчизняної психологічної науки у світову спільноту в контексті викликів сучасності.

Організація та методи дослідження. Дані цього дослідження було отримано з онлайн-вих баз даних, таких як Web of Science, Scholar.google, ProQuest, EBSCO, PsycINFO та ERIC. Пошук літератури проводився протягом приблизно шести місяців починаючи з 1 грудня 2022 р. Ключовими словами, які використовувалися для відстеження статей, були «інтеграція», «інтегративні процеси», «інтегративна психологія». До нашого дослідження увійшли статті англійською мовою, написані у період із 2019 до 2023 р. На першому етапі здійснено відбір статей відповідно до ключових слів, так було вибрано 163 статті та дисертації; на другому етапі визначено контекст використання інтеграції у психології, тобто аспекти, щодо яких вона відбувається, за результатами даного етапу визначено вісім факторів, кожен з яких містить щонайменше три публікації. Особливу увагу ми приділили працям, присвяченим пандемії COVID-19 та іншим екстремальним ситуаціям.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інтеграція, інтегративні процеси виступають і, безумовно, повинні виступати основним феноменом сучасного суспільного розвитку. У сучасній науковій літературі існують різні напрями і підходи до розуміння сутності інтеграційних процесів. Здебільшого інтеграція розглядається як об'єктивний, багатогранний, найскладніший феномен; як процес, що є багатим на протиріччя, пошуки, значні фінансово-економічні, соціальні, правові, політичні та інші експерименти тощо. Утім, ніде фрагментований стан психології не є настільки очевидним, як в емпіричній галузі. У таблиці представлено результати метааналізу теоретико-методологічних інтегративних процесів у сучасній зарубіжній психології.

Інтеграція якісних методів дослідження у сучасній педагогічній психології (В. Кларк, 2019 [4]; М.Т. Макрудден, Дж. Маршанд і П. Шульц, 2019 [9]) спрямована на врахування індивідуальних відмінностей учнів, стосунків у класному колективі та досягнення спільних результатів навчання. Академічну психологію у Сполучених Штатах постійно характеризують як кількісну дисципліну, тісно пов'язану з пост-позитивізмом, яка протягом тривалого часу надає перевагу експериментальним і квазіекспериментальним методам. Спорідненість із гіпodedуктивним підходом досить сильна, що може здатися алогічним застосування різноманітних якісних методів, зокрема у педагогічній психології. Зазначимо, що у психології інтерес до якісних методів посилювався у 80-х роках минулого століття, однак у психологічній тео-

рії та практиці інтеграція кількісних і якісних (так званих змішаних) методів відбулася вже після 2006 р.

Вивчення інтерактивних моделей саморегуляції розпочалося з досліджень М. Інзліч, К. Вернер, Дж. Бріскін, В. Б. Робертс (2021). Саморегуляція є ключовим аспектом функціонування людини, який допомагає успішно досягати особистих цілей [6]. Нині йдеться про те, щоб інтегрувати моделі соціальної психології особистості та когнітивної нейронауки. Оптимальним сьогодні вважається помірний рівень саморегуляції, оскільки у разі високого рівня саморегуляції відбувається формування позитивних емоцій, тобто відстрочення задоволення задля досягнення довгострокових перспективних цілей. І навпаки, низький рівень саморегуляції зумовлює орієнтацією на ситуативні позитивні емоції, а отже, імпульсивні дії, орієнтовані на досягнення короткострокових цілей. Люди з високим рівнем саморегуляції уникають необдуманих учинків частково через передбачувані соціальні наслідки (насамперед, страх), які можуть погіршити їхню репутацію, реальну чи уявну, також безперервне застосування самоконтролю викликає почуття втоми, розчарування та нудьги. Звідси, інтегративними чинниками різних моделей саморегуляції є конфлікт, емоції та когнітивне функціонування. Ураховуючи центральне місце конфлікту в багатьох моделях, деякі вчені (включно з нами) зробили сміливу заяву, що вирішення конфлікту є основою успіху саморегуляції. Іншими словами, ефективна саморегуляція передбачає не лише наполегливе переслідування цілей, а й знання, коли від них слід відмовитися (наприклад, коли вони вимагають занадто багато зусиль контролю). Протягом тисячоліть емоції вважалися ворогом раціональних пошуків, включаючи самоконтроль. Ми можемо побачити цю спадщину класичної думки найбільш чітко в моделях подвійних процесів, деякі версії яких припускають, що поведінка визначається деякою боротьбою між гарячими емоціями та холодним пізнанням. Але навіть якщо на емоції дивитися з погляду сучасного конструкціонізму, їх усе одно ототожнюють зі спокусою, тобто з тим, що відволікає людей від їхніх цілей. Інтегративною моделлю саморегуляції передбачено, що емоції одночасно відволікають (наприклад, імпульсивне бажання) і посилюють (наприклад, провинна, тривога) саморегуляцію. Іншими словами, чим більше люди цінують і, імовірно, емоційно реагують на очікувані майбутні результати, тим більше вони, як правило, мають самоконтроль. Нарешті, емоції можуть сприяти самоконтролю тією мірою, у якій люди уникають поведінки, котра породжує негативні почуття. Сумлінні люди більш схильні до почуття провини, тому вони часто уникають ситуацій та

поведінки, які зумовлюють у них це відчуття. Довго вважалося, що самоконтроль і когнітивний контроль відносяться до однієї загальної конструкції, хоча зараз є переконливі докази того, що показники кожного не пов'язані один з одним (Є. Троль, Ф. Венз, 2022) [12]. Можна помилково припустити, що саморегуляція важлива для різних корисних результатів, тоді як насправді ключовими є когнітивні здібності чи інтелект.

Особливо актуальною є проблема інтеграції психологічних знань та релігієзнавства (Р. Бафорд, В. Вінгертер, 2022 [3]). В Україні ми також спостерігаємо подібну тенденцію, насамперед у працях релігієзнавця, звільненого з полону науковця Ігоря Козловського, який також у своїх колекціях та практичних напрацюваннях намагається поєднувати психологічні та теологічні знання.

Декілька досліджень присвячено аналізу перспектив подальшого розвитку теорії інтеграції функцій, згідно з якою інформація, зібрана про основні функції, може бути використана для спрямування уваги на ймовірні цілі. Так, якщо досліджуваний шукає червону літеру Т, його увага буде спрямована на червоні літери. Дана теорія розроблена в контексті завдань візуального пошуку, постулює, що правильне зв'язування ознак об'єкта вимагає візуальної уваги. Теорія інтеграції функцій відображає те, як основні розробки в нейронауці та психофізиці, з одного боку, та когнітивній психології – з іншого, зійшлися разом [7].

Актуальною також є проблема інтеграції отриманих під час професійної підготовки знань, умінь та навичок у готовність до роботи психолога та педагога [5]. Для України також лишається очевидним фактом те, що випускників вищих навчальних закладів працедавці не сприймають як готових до роботи з клієнтами. Саме готовність до роботи допомагає сформувати професійну ідентичність випускників закладів освіти, а тому інтеграція отриманих у процесі навчання знань полягає у сформованій рефлексивності, емпатійності, навичках активного слухання, комунікативній компетентності та спрямованості на постійне активне навчання.

Перспективним напрямом інтеграції психологічних знань є розроблення інтегративної неопіажетівської/неоеріксонівської моделі розвитку, яка складається з 25 підетапів когнітивного та соціально-афективного розвитку. Модель включає п'ять етапів та п'ять циклічно повторюваних підетапів, які розвиваються по відношенню як до когнітивного (неопіажетівського), так і до соціально-афективного (неоеріксонівського) розвитку (Дж. Юнг, 2023) [13]. У цій моделі неопіажетівські когнітивні кроки описані в термінах позитивного та негативного полюсів, базуючись на біопсихосоціальної

моделі впливу на когнітивну діяльність. Неопіажетівські полюси розрізняються відповідно до концепції психологічного резерву та того, чи може людина підтримувати спрямовану когнітивну діяльність, чи настільки виснажена, що не здатна зробити це.

Пандемія, а потім російсько-українська війна активізували необхідність інтеграції асинхронних і синхронних технологій навчання [10]. Тож питання інтеграції вкотре актуалізувалися в контексті педагогічної психології. Інтеграція в умовах екстремальних ситуацій можлива, коли особистість характеризується позитивним ставленням до себе, творчою активністю та досвідом впевненості у своїй здатності долати різні стресові ситуації. Зазначені риси виявляються у здатності брати на себе відповідальність за власну поведінку, що особливо важливо за умов змішаної форми очно-заочного навчання. Інтегрований підхід до активного дистанційного навчання неможливий без диференціації учнів залежно від мотивації навчання та особистісних характеристик.

Інтеграція психологічної науки передбачає також її деідеологізацію (повернення досвіду людей за межі ідеологічних орієнтирів). Традиційно психологія ідеологічно пов'язана із соціальним порядком, у який вона закладена, і має тенденцію використовуватися для адаптації людей до цього ладу, а не для його зміни чи руйнування. Психологія у цьому сенсі стала ще одним капіталістичним товаром (який, як і всі товари, пронизаний ідеологією), який купують, продають і рекламують на ринку. Сучасними дослідниками стверджується, що психологічна наука не є політичним проектом, вона розвивається поза панівними ідеологіями та не виражається у нормативній раціональності [8]. По суті, те, що пропонує нині російська психологія, унеможлиблює її інтеграцію не лише у світову науку, а й заперечує можливість реалізації інтегративних процесів усередині власне російської психології.

Серед чинників, які негативно позначаються на процесі інтеграції вітчизняної психології у світову, є і дотепер орієнтованість української психології на радянську, а потім і на російську. Дотепер українська психологія сприймається у світовій науці як молодша сестра російської науки. Це чудово ілюструє кількість цитування вітчизняними науковцями російських джерел аж до 24 лютого 2022 р. Після початку повномасштабної війни українські психологи стали більше орієнтуватися на зарубіжні (не російські) напрацювання, тобто інтегрувати в українську науку і практику світовий досвід. Що відбувається з інтеграцією української наукової психології у світову? Припускаємо, що нині ми лише починаємо свій діалог із нею. Нині відомі українськомовні адаптації популярних психодіагностичних методик, визнані світовими спіль-

нотами, психологічна асоціація визнана також світовою спільнотою, однак триває непростий перехід від радянської психологічної парадигми до мультипарадигмальної світової психології, прийняття єдиної мови психології, де поняття українські і світові мають однакові смисли, а не як нині: те, що у світі розуміється під поняттям «особистість», у нас є суб'єктом.

Висновки. На основі проведеного аналізу ми визначили п'ять галузей інтеграції психологічних знань у контекст інших наукових дисциплін: світоглядна, теоретична, прикладна, рольова та особистісна інтеграція. Загальною тенденцією світової, а нині й української психології, є міждисциплінарність та інтеграція науки і практики. Ми наголошуємо, що інтеграція наукового та практичного досвіду не тотожна адаптації зарубіжних методик до вітчизняних реалій, натомість це визнання світовою психологічною спільнотою українського досвіду і його використання, зокрема й у практиці надання психологічної допомоги. Саме такі тенденції нині властиві психодіагностиці та організації психологічної підтримки ветеранам, учасникам бойових дій, дітям та цивільним дорослим, які проживають в Україні, там, де з різною інтенсивністю, однак ведуться бойові дії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Baumert A., Schmitt M. Personality and information processing. *European Journal of Personality*. 2012. Vol. 26(2). P. 87–89.
2. Bazeley P., Kemp L. Mosaics, triangles, and DNA: Metaphors for integrated analysis in mixed methods research. *Journal of mixed methods research*. 2012. Vol. 6(1). P. 55–72.
3. Bufford R.K., Wingerter R., Schollars W.S. Learning Integration: Knowledge Outcomes of a Course Integrating Psychology and Christian Beliefs. *Journal of psychology and Christianity*. 2022. Vol. 41(4). P. 293–301.
4. Clark V.L.P. Meaningful integration within mixed methods studies: Identifying why, what, when, and how. *Contemporary Educational Psychology*. 2019. Vol. 57. P. 106–111.
5. Hulme M., Olsson-Rost A., O'Sullivan R. Developing an online practicum in professional education: a case study from UK teacher education. *Applied Degree Education and the Future of Learning*. 2022. P. 253–271.
6. Inzlicht M., Werner K.M., Briskin J.L., Roberts B.W. Integrating models of self-regulation. *Annual review of psychology*. 2021. Vol. 72. P. 319–345.
7. Li A.Y., Fukuda K., Barense M.D. Independent features form integrated objects: Using a novel shape-color «conjunction task» to reconstruct memory resolution for multiple object features simultaneously. *Cognition*. 2022. Vol. 223. P. 105024–105024.
8. Malherbe N. Deideologization, liberation psychology, and the place of contradiction. *Journal for the Theory of Social Behaviour*. 2022. Vol. 52(2). P. 298–314.
9. McCrudden M.T., Marchand G., Schutz P. Mixed methods in educational psychology inquiry. *Contemporary Educational Psychology*. 2019. Vol. 57. P. 1–8.
10. Osei H.V., Kwateng K.O., Boateng K.A. Integration of personality trait, motivation and UTAUT 2 to understand e-learning adoption in the era of COVID-19 pandemic. *Education and Information Technologies*. 2022. Vol. 27(8). P. 10705–10730.
11. Plano Clark V.L. The adoption and practice of mixed methods: US trends in federally funded health-related research. *Qualitative Inquiry*. 2010. Vol. 16(6). P. 428–440.
12. Troll E.S., Venz L., Weitzenegger F., Loschelder D.D. Working from home during the COVID-19 crisis: How self-control strategies elucidate employees' job performance. *Applied Psychology*. 2022. Vol. 71(3). P. 853–880.
13. Young G. An integrated Neo-Piagetian/Neo-Eriksonian development model II: RAF and supra-theory modeling. *Current Psychology*. 2023. P. 1–16.